

ZBIGNIEW MISIEJUK

Wojewódzki Ośrodek Doradztwa Rolniczego  
w Starym Polu

## DORADZTWO ROLNICZE SZANSĄ ROZWOJU GOSPODARSTW ROLNYCH

### 1. Wstęp

Postęp w rolnictwie jest wynikiem przechodzenia z nieefektywnych metod produkcji do wprowadzenia nowych systemów gospodarowania przez upowszechnienie innowacji rolniczych. Upowszechnienie nowości w rolnictwie zależy od tendencji rolników do dokonywania ulepszeń swoich warsztatów pracy. Należy mieć na uwadze, że nie wszystkie innowacje przyjmują się jednakowo.

Zależy to od poziomu wykształcenia, cech osobowości i stanu gospodarstwa. Wprowadzenie innowacji do gospodarstw rolnych odbywa się poprzez lokalne ogniska postępu. Tymi ogniskami są gospodarstwa wdrożeniowe i przykładowe korzystające z doradztwa rolniczego.

Upowszechnianie nowości w rolnictwie umożliwia doskonalenie wiedzy i umiejętności rolników dla uzyskiwania lepszych efektów produkcyjnych. W praktyce rolniczej występuje wiele przyczyn hamujących wprowadzenie innowacji przez rolników. Najważniejsze z nich: rozdrobniona struktura agrarna, słabe uzbrojenie techniczne gospodarstw, niedostateczne zaplecze usług rolniczych, niski poziom wiedzy rolniczej. Wymienione czynniki utrudniają doradcom wywieranie wpływu i przyczynianie się do osiągania wysokich wyników produkcyjnych przez gospodarstwa rolnicze. Jedną z takich metod jest metoda zarządzająco-rynkowa, ukierunkowana na rolnika-klienta. Stosowanie tej metody w doradztwie wymaga prowadzenia badań dla potrzeb praktyki rolniczej, co czynione jest na Żuławach od 1989 r. przez Wojewódzki Ośrodek Doradztwa Rolniczego (przedtem WOPR) w Starym Polu.

Celem niniejszej pracy było:

1. Zbadanie możliwości zastosowania metody zarządzająco-rynkowej (MMA) do programowania i realizacji doradztwa rolniczego.
2. Określenie wpływu doradztwa rolniczego na wyniki produkcyjno-ekonomiczne gospodarstw rolnych.

## 2. Przegląd stosowanych systemów upowszechniania wiedzy i postępu rolniczego

### 1. Konwencjonalne upowszechnianie wiedzy rolniczej.

Podstawowym założeniem tego systemu jest zwiększenie krajowej produkcji rolnej w kierunku wzrostu dochodów ludności wiejskiej i poprawy poziomu życia. W konkretnych warunkach zdarza się, iż priorytety polityki rolnej są sprzeczne z celami, do których dąży rolnik. Twórcy tego modelu zakładają, że służby upowszechnieniowe winny trafiać do wszystkich producentów rolnych. Funkcjonujący w Polsce system opiera się na konwencjonalnym modelu upowszechniania postępu rolniczego w środowisku wiejskim. Oddziaływanie skoncentrowane jest przede wszystkim na zapewnieniu zaopatrzeniowo-technicznym, zorganizowaniu zaplecza usługowego, kredytów.

### 2. Szkolenia i wizytacje.

System będący próbą udoskonalenia konwencjonalnego upowszechniania wiedzy rolniczej jest realizowany w krajach Trzeciego Świata:

- a) nie stwarza możliwości udziału rolników w kreowaniu programów upowszechniania,
- b) ściśle wyznacza dwutygodniowe harmonogramy pracy doradców, bez uwzględnienia sezonów martwych,
- c) słabo jest powiązany z ośrodkami nauki rolniczej,
- d) polega na nakazowym sposobie kierowania upowszechnianiem.

### 3. Uniwersytecki system upowszechniania wiedzy rolniczej.

System tego typu jest rozpowszechniony głównie w USA. Określa on zasady współpracy wszystkich szczebli władz w zakresie finansowania działalności upowszechnieniowej, a jej organizację powierza się uniwersytetom. Odbywa się na zasadzie partnerskiej współpracy, swobodnym doborze tematyki, skupieniu uwagi na rozwoju osobowości rolnika oraz podmiotowym jego traktowaniu. Celem tego systemu jest realizowanie programów doradczych w takim zakresie, aby rolnicy mogli samodzielnie rozwiązywać swoje problemy w kierunku społecznie pożądanym. Programy doradcze przystosowane są dla każdego typu odbiorców i pozwalają na utrzymanie jej pewnej niezależności wobec polityki rolnej państwa i koncentrowania swojej działalności na rozwiązywaniu problemów istotnych dla danego regionu.

### 4. Systemy intensyfikacji produkcji towarowej.

Podstawowym celem systemu jest wydane i efektywne wytwarzanie produktów z przeznaczeniem na eksport. Odbiorcami programu są w wię-

kszości rolnicy zamieszkujący szczególne strefy ekologiczne np.: producenci kakao, herbaty, kawy, kauczuku.

Czynnikiem decydującym o technologii wytwarzania szczególnych produktów jest ich jakość. Stąd rolnicy nie mają większego wyboru innych technologii od narzuconych im przez agencje. Istnieje ścisłe powiązanie faz działalności upowszechnieniowej, zaleceń technicznych, zaopatrzenia w środki produkcji i organizacji usług rolniczych.

### 3. Metodyka i zakres badań

Badania prowadzono na Żuławach w latach 1989-1995. Przedmiotem badań było zastosowanie metody zarządzająco-rynkowej programowania i realizacji doradztwa w praktyce rolniczej oraz jej wpływ na wyniki produkcyjno-ekonomiczne.

Podstawowym założeniem doradztwa rolniczego w myśli zasad analizowanej metody jest:

- segmentacja rynku na grupy według rodzaju problemów,
- identyfikacja potrzeb doradczych potencjonalnych klientów (rolników),
- dobór ich w grupy celowe,
- sformułowanie celów przedmiotowych zmierzających do zaspokojenia potrzeb rolników,
- określenie oferty doradczej dla poszczególnych grup producentów,
- wyraźne określenie celów działania doradców, przy ograniczeniu do minimum ingerencji kierownictwa w sposób realizacji tych celów,
- elastyczne wyliczenie zadań dla poszczególnych doradców oraz zespołów z możliwością dostosowania ich do zmieniających się warunków gospodarki rynkowej,
- uczestnictwo doradców w ustalaniu zadań zgodnych z potrzebami środowiska wiejskiego.

Badaniami objęto 112 gospodarstw rolnych wybranych metodą losową z podziałem na 3 grupy:

- gospodarstwa wdrożeniowe,
- gospodarstwa przykładowe,
- gospodarstwa nie korzystające z doradztwa (grupa porównawcza).

Gospodarstwa charakteryzowały się zbliżoną powierzchnią użytków rolnych (20-23 ha) o podobnych cechach fizycznych i użytkowych oraz dobrym wyposażeniu w trwałe środki produkcji (powyżej 550 tys. zł i zbierano dane na podstawie opracowanych pytań odnoszących się do przedmiotu badań. Wykorzystano również dokumentację rolniczą Ośrodka Doradztwa Rolniczego i samorządów lokalnych (badania własne). Analizowano związki pomiędzy oddziały-

waniem doradców w praktyce rolniczej, a wprowadzeniem przez rolników kompleksowych technologii. W badaniach uwzględniono 12 kompleksowych technologii stosowanych w produkcji roślinnej i zwierzęcej na Żuławach.

#### 4. Wyniki badań

Prowadzenie doradztwa wpłynęło na uzyskanie lepszych wyników produkcyjno-ekonomicznych przez gospodarstwa rolne. Zaobserwowano również zmiany, idące w kierunku uzyskiwania dobrej jakości produktów i po umiarkowanych cenach.

Tabela 1

Plony podstawowych ziemplodów w badanych gospodarstwach  
w latach 1989-1994

| Wyszczególnienie                                     | Średni plon | gospodarstwa rolne |             |                              |
|------------------------------------------------------|-------------|--------------------|-------------|------------------------------|
|                                                      |             | wdrożeniowe        | przykładowe | nie korzystające z doradztwa |
| Średni plon ziarna 5 zbóż w t z 1 ha                 | 5,2         | 6,5                | 5,4         | 3,7                          |
| Średni plon nasion bobiku w t z 1 ha                 | 4,2         | 5,2                | 4,4         | 2,9                          |
| Średni plon buraków cukrowych w t z 1 ha             | 42,1        | 49,4               | 45,8        | 31,1                         |
| Średni plon rzepaku podwójnie ulepszanego w t z 1 ha | 3,4         | 4,2                | 3,6         | 2,5                          |
| Średni plon kukurydzy uprawianej na CCM w t z 1 ha   | 9,1         | 10,9               | 10,0        | 6,3                          |
| Średni plon siana w t z 1 ha                         | 6,8         | 8,4                | 7,9         | 4,1                          |

Źródło: Badania własne

Z danych przedstawionych w tabeli 1 wynika, iż średnie plony w gospodarstwach objętych doradztwem rolniczym były znacznie wyższe w porównaniu do gospodarstw nie korzystających z doradztwa: plony 5 zbóż - o 2,3 t ziarna, bobiku paszowego - 1,9 t nasion, buraków cukrowych - 16,5 t korzeni, rzepaku podwójnie ulepszanego - 1,4 t nasion, kukurydzy uprawianej na CCM - 4,2 t ziarna, siana z trwałych użytków zielonych - 4,0 t z 1 ha.

Wyższe plony były wynikiem wprowadzenia nowych technologii, odmian roślin, zmian w organizacji produkcji i wysokich umiejętności fachowych rolników.

Gospodarstwa objęte doradztwem charakteryzowały się wysoką obsadą zwierząt. Należy podkreślić, że 75,0% gospodarstw posiadało 20 i więcej krów oraz więcej niż 15 sztuk bydła opasowego.

Natomiast w grupie gospodarstw nie korzystającej z doradztwa - tylko do 13 sztuk. Wydajność mleka od 1 krowy w gospodarstwach objętych doradztwem była wyższa - średnio 1001 l (tabela 2). Ponadto gospodarstwa objęte dora-

dztwem wykazywały wyższą intensywność w chowie trzody chlewnej. W grupie tej 82,0% posiadało 8 i więcej macior, ponad 50 tuczników, 40 warchlaków i ponad 34 prosiąt. liczba uzyskiwanych prosiąt od 1 lochy była wyższa o 4,9 sztuk. Również nastąpił wzrost produkcji wełny od 1 owcy - średnio o 2,7 kg. Gospodarstwa korzystające z doradztwa rolniczego były lepiej wyposażone w techniczne środki do produkcji oraz na szerszą skalę przygotowywały kiszonki z kukurydzy na CCM, sianokiszonki, uprawiały rośliny motylkowe, wykorzystywały śrutę poekstrakcyjną z rzepaku podwójnie ulepszanego, dodatki paszowe oraz stosowały zbilansowane żywienie zwierząt gospodarskich. Natomiast u 74,4% badanych gospodarstw, w grupie porównawczej, nie odnotowano żadnych zmian innowacyjnych.

Tabela 2

Obsada zwierząt gospodarskich i ich produktywność w badanych gospodarstwach w latach 1989-1994

| Wyszczególnienie          | Gospodarstwa rolne                        |             |                              |
|---------------------------|-------------------------------------------|-------------|------------------------------|
|                           | wdrożeniowe                               | przykładowe | nie korzystające z doradztwa |
|                           | Obsada w sztukach fizycznych na 100 ha UR |             |                              |
| Bydło:                    | 98,4                                      | 88,9        | 71,0                         |
| w tym - krowy             | 74,5                                      | 75,0        | 53,7                         |
| Trzoda chlewna:           | 166,8                                     | 150,2       | 121,7                        |
| w tym - lochy             | 21,0                                      | 20,4        | 15,1                         |
| Owce:                     | 38,5                                      | 39,7        | 37,4                         |
| Wydajność produkcyjna     |                                           |             |                              |
| Mleka od 1 krowy (l)      | 3960                                      | 3820        | 2889                         |
| Prosiąt od 1 lochy (szt.) | 16,3                                      | 14,9        | 10,7                         |
| Wełny od 1 owcy (kg)      | 8,1                                       | 7,4         | 5,1                          |

Źródło: Badania własne

Średnie wyniki ekonomiczne uzyskane w badanych gospodarstwach przedstawiono w tabeli 3. Z danych wynika, że gospodarstwa korzystające z doradztwa osiągnęły wysoką produkcję towarową. Wartość sprzedanych produktów rolnych wynosiła około 2 004 tys. zł/ha, a uzyskany dochód rolniczy kształtował się na poziomie 802,7 tys. zł na 1 ha użytków rolnych (obliczone w cenach z roku 1994). W grupie gospodarstw nie korzystających z doradztwa - wartość sprzedaży produktów rolnych wynosiła 1 477,9 tys. zł/ha, a dochód rolniczy zaledwie 133,0 tys. zł/ha. Nakłady produkcyjne w badanych gospodarstwach kształtowały się na zbliżonym poziomie i wynosiły 1 221,5 - 1 344,9 tys. zł na 1 ha użytków rolnych w cenach z 1994 roku. Gospodarstwa objęte doradztwem uzyskały prawie 5-krotnie wyższy dochód rolniczy z 1 ha, ponieważ ich właściciele prowadzili intensywną produkcję i lepiej gospodarowali niż przeciętni rolnicy w grupie

porównawczej. Natomiast z przykładu sąsiada korzystali głównie rolnicy w wieku 60 lat i więcej, a oddziaływanie obejmowało 19,0% gospodarstw rolnych.

Tabela 3

**Wyniki ekonomiczne uzyskane przez badane gospodarstwo  
(w cenach z 1994 r.)**

| Wyszczególnienie                                      | Gospodarstwa rolne |             |                              |
|-------------------------------------------------------|--------------------|-------------|------------------------------|
|                                                       | wdrożeniowe        | przykładowe | nie korzystające z doradztwa |
| Liczba badanych gospodarstw - 142                     | 39                 | 50          | 53                           |
| Produkcja sprzedana w tys. zł na 1 ha użytków rolnych | 2.0004,2           | 1.966,5     | 1.477,9                      |
| Dochód rolniczy w tys. zł na 1 ha użytków rolnych     | 802,7              | 688,3       | 133,0                        |
| Nakłady produkcyjne w tys. zł na 1 ha użytków rolnych | 1.221,5            | 1.278,2     | 1.344,9                      |

Źródło: Badania własne

Analiza wzajemnych związków pomiędzy częstotliwością korzystania rolników ze źródeł informacji, a wprowadzeniem kompleksowych technologii wskazuje na szczególną rolę szkoleń, demonstracji polowych i pokazów rolniczych (tabela 4). Nowości wprowadzone przez rolników korzystających systematycznie z tych źródeł, były statystycznie istotnie wyższe niż w pozostałych grupach. Gospodarstwa te - ok. 60,0% zastosowały od 8,4 - 10,2 kompleksowych technologii. W grupach uczestniczących okresowo na 1 gospodarstwo przypadało tylko 3,0 - 4,8 kompleksowych technologii.

Tabela 4

**Wpływ częstotliwości korzystania ze źródeł informacji na wprowadzenie kompleksowych technologii w badanych gospodarstwach**

| Źródła informacji   | Częstotliwość korzystania  | Liczba rolników | % rolników | Wskaźnik adaptacji kompleksowych technologii max = 12 |
|---------------------|----------------------------|-----------------|------------|-------------------------------------------------------|
| Szkolenia rolnicze  | uczestniczy systematycznie | 78              | 54,9       | 8,5                                                   |
|                     | dorywczo                   | 31              | 21,8       | 4,1                                                   |
|                     | nie uczestniczy            | 33              | 23,3       | 3,3                                                   |
| Demonstracje polowe | uczestniczy systematycznie | 35              | 24,6       | 10,2                                                  |
|                     | dorywczo                   | 67              | 47,2       | 3,8                                                   |
|                     | nie uczestniczy            | 40              | 28,2       | 3,0                                                   |
| Pokazy              | uczestniczy systematycznie | 45              | 31,7       | 8,4                                                   |
|                     | dorywczo                   | 59              | 41,5       | 4,8                                                   |
|                     | nie uczestniczy            | 38              | 26,8       | 3,7                                                   |
| Przykład sąsiada    | stałe                      | 27              | 19,0       | 4,0                                                   |
|                     | okresowo                   | 72              | 50,7       | 2,5                                                   |
|                     | wcale                      | 43              | 30,3       | 2,1                                                   |

Źródło: Badania własne

Wielu rolników wprowadziło innowacje za pośrednictwem szkoleń, demonstracji polowych i pokazów, ze względu na bezpośredni kontakt z doradcą i spe-

cialistami w czasie prowadzenia seminarium (obiekty doświadczalno-wdrożeniowe) oraz w przystosowanej sali wykładowej. Prezentowana wiedza fachowa miała duże znaczenie w wprowadzaniu kompleksowych technologii przez badane gospodarstwa. W grupie gospodarstw nie korzystających z doradztwa zaobserwowano brak zmian w kierunku zwiększenia produkcji i obniżenia kosztów. Ze względu na ich liczebność, mają one wpływ na rozmiary produkcji rolniczej i zaspokojenie potrzeb społecznych.

## 5. Podsumowanie

Na podstawie otrzymanych wyników można sformułować następujące wnioski:

1. Uzyskane wyniki produkcyjno-ekonomiczne w gospodarstwach rolnych uzasadniają potrzebę stosowania metody zarządzająco-rynkowej w doradztwie rolniczym. Wpłynęła ona na zwiększenie produkcji 5 zbóż - średnio o 2,3 t ziarna, bobiku paszowego - 1,9 t nasion, buraków cukrowych - 16,5 t korzeni, rzepaku podwójnie ulepszanego - 1,4 t nasion, kukurydzy uprawianej na CCM - 4,2 t nasion, siana z trwałych użytków zielonych - 4,0 t z 1 ha. Również nastąpił wzrost produkcji mleka od 1 krowy - średnio o 1001 litrów, prosiąt od 1 lochy - 4,9 sztuk wełny od 1 owcy - 2,7 kg. Wartość sprzedanych produktów rolnych przez tę grupę gospodarstw w porównaniu do gospodarstw nie korzystających z doradztwa była wyższa o 670 tys. zł na 1 ha użytków rolnych i dochód rolniczy wyższy aż 5-krotnie. Natomiast koszty produkcyjne w badanych gospodarstwach kształtowały się na zbliżonym poziomie i wynosiły 1 221,5 - 1 344,9 tys. zł na 1 ha użytków rolnych w cenach z 1994 roku.
2. Przeciętna liczba zastosowanych kompleksowych technologii przez rolników była istotnie zróżnicowana. Rolnicy systematycznie korzystający ze szkoleń, demonstracji polowych i pokazów rolniczych (około 60,0%) wprowadzili od 8,4 - 10,2 kompleksowych technologii. Natomiast zasięg oddziaływania przykładów sąsiada obejmował 19,0% gospodarstw rolnych, z którego korzystali głównie rolnicy w wieku 60 lat i więcej.